

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Katja Bras

Družinska omrežja kot socialna opora

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Katja Bras

Mentorica: doc. dr. Hajdeja Igljč

Družinska omrežja kot socialna opora

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

ZAHVALA

Rada bi se zahvalila mentorici dr. Hajdeji Iglíč, ki je bila nenehno dostopna za moja vprašanja, za vso strokovno pomoč in koristne nasvete pri nastajanju diplomskega dela.

Hvala mami, atiju, Niki ter babici in dediju za podporo, ki so mi jo nudili skozi 4 leta študija.

Hvala tudi Darjanu za vso ljubezen, pomoč ter optimistično spodbudo.

Hvala Maji, Anji, Alenki, Ireni in Katji za prijateljstvo in medsebojno pomoč med študijem.

Hvala tudi vsem ostalim, ki so mi vsa ta leta stali ob strani.

DRUŽINSKA OMREŽJA KOT SOCIALNA OPORA

Ob koncu 2. svetovne vojne je vladalo prepričanje, da je družina »v krizi« in da bo izgubila svojo vlogo in temeljne funkcije. Izkazalo se je, da to ne drži, saj se je družina le specializirala v svojih funkcijah (socializacija otrok in stabilizacija odraslih osebnosti), pomen družine pa je ostal še vedno precej velik. Raziskave namreč ugotavljajo, da se posamezniki v primeru različnih življenjskih situacij in problemov še vedno v največji meri obračajo na družino.

Namen diplomske naloge je pokazati oziroma ugotoviti, v kolikšni meri Slovencem in Slovenkam družina pomeni vir socialne opore oziroma katero vrsto opore družina nudi svojim članom (druženje, finančna opora, manjša in večja materialna opora, emocionalna opora in opora v primeru bolezni), v kolikšni meri nudi družina različne vrste opore in kdo od družinskih članov nudi katero izmed naštetih vrst opore.

Na začetku je predstavljen kompleksni pojem družine - njene definicije in tipologije. Sledi opredelitev socialne opore, ki jo lahko razdelimo v štiri večje skupine: informacijsko, instrumentalno, emocionalno in neformalno oporo. V nadaljevanju so predstavljena še socialna omrežja. Zadnji del naloge je empiričen, v veliki meri pa sloni na podatkih iz raziskave o omrežjih socialne opore prebivalstva Slovenije, katere rezultati so primerjani še z raziskavo International Social Survey Program-a, imenovano Social Relations and Support System.

Ključne besede: družina, socialna opora, egocentrična socialna omrežja, Slovenija

FAMILY NETWORKS AS SOCIAL SUPPORT

At the end of the World War II prevailed the belief that the institution of family is 'in crisis' and that it will lose its role and basic functions. However, the belief turned out to be false, as family had been merely specializing in some of its functions (children's socialization and stabilization of adults), while the essence of family remained big. The researches have been determining that individuals still mainly tend to apply to their families in different life situations and when facing different problems.

The goal of this diploma is to indicate or find out to what extent for Slovene people does the family represent the source of social support and what kind of support does the family offer to its family members (company, financial support, small or big material support, emotional support in the cases of ill-health), to what extent family provides different kinds of supports and which family members provide which of the mentioned supports.

Diploma begins with the introduction to the complexity of the family concept – its definition and typology. The definition of social support, which can be divided into four major categories (informational, instrumental, emotional and informal support) is next. Social networks are presented in the continuation of diploma. The last part of diploma is empirical and it is largely based on data from the survey on social support networks of Slovene population, of which results are compared to another survey of International Social Survey Program called Social Relations and Support System.

Keywords: family, social support, egocentred social networks, Slovenia

VSEBINSKO KAZALO

1 UVOD	7
2 DRUŽINA	9
2.1 DEFINICIJE IN TIPOLOGIJE DRUŽIN	9
2.2 FUNKCIJE DRUŽINE	12
3 SOCIALNA OPORA	15
3.1 DEFINICIJE SOCIALNE OPORE	15
3.2 RAZISKOVANJE SOCIALNE OPORE	19
4 SOCIALNA OMREŽJA	21
4.1 DEFINICIJA OMREŽJA	21
5 DRUŽINA IN POSAMEZNE VRSTE SOCIALNE OPORE	24
5.1 RAZISKOVALNI PROBLEM	24
5.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	24
5.3 CILJI RAZISKAVE	25
5.4 METODOLOGIJA IN OPIS VZORCA	25
5.5 ANALIZA REZULTATOV PO POSAMEZNIH VRSTAH SOCIALNE OPORE	27
6 ZAKLJUČEK	37
7 LITERATURA	40

KAZALO TABEL IN GRAFOV

Tabela 5.1: Struktura omrežja pri druženju	28
Tabela 5.2: Struktura omrežja pri druženju na Poljskem	28
Tabela 5.3: Struktura omrežja pri druženju na Danskem	29
Tabela 5.4: Struktura omrežja finančne opore	30
Tabela 5.5: Struktura omrežja finančne opore za Poljsko in Dansko	31
Tabela 5.6: Struktura omrežja pri manjši in večji materialni opori	32
Tabela 5.7: Struktura omrežja emocionalne opore	33
Tabela 5.8: Struktura omrežja emocionalne opore za Poljsko in Dansko	34
Tabela 5.9: Struktura omrežja pri opori v primeru bolezni	35
Tabela 5.10: Struktura omrežja pri opori v primeru bolezni za Poljsko in Dansko	36

1 UVOD

Zaradi nenehnih sprememb v preteklosti in tudi dandanes se družine vse bolj očitneje odmikajo od modernega modela nuklearne družine, to je družina heteroseksualnega poročenega para z otroki. Prihaja do vse večje pluralizacije družin (zmanjšuje se število nuklearnih družin, narašča število enostarševskih, reorganiziranih in istospolnih družin ter enočlanskih gospodinjstev) in zmanjševanja števila družinskih članov, ki nastopi kot posledica zniževanja rodnosti. Družinsko življenje postaja torej vse bolj raznovrstno.

Posameznik je čedalje bolj postavljen pred izbiro med različnimi možnostmi tako pri oblikovanju svojega življenja kot tudi pri načrtovanju in vzpostavljanju odnosov z drugimi. Zaradi teh kazalcev bi lahko trdili, da bo družina kot taka propadla oziroma izgubila svoj pomen, a vidimo, da temu ni tako. Družina je že od nekdaj pomembni steber družbe in ima še vedno velik pomen v posameznikovem življenju. Gre za neke vrste družbeno normo oziroma vrednoto in še več kot to, veliko ljudi jo pojmuje nad vsem tem - kot neke vrste svetinjo. Predvsem v današnjem, sodobnem času, ko se posameznik vse bolj individualizira in ko je pri izbiranju nešteti možnosti prepuščen samemu sebi, je družina še vedno eden najpomembnejših virov, na katerega se posameznik obrne v različnih stiskah in negotovostih.

Namen diplomske naloge je zaradi zgoraj naštetih dejstev pokazati oziroma ugotoviti, v kolikšni meri Slovencem in Slovenkam družina pomeni vir socialne opore oziroma katero vrsto opore družina nudi svojim članom (druženje, finančna opora, manjša in večja materialna opora, emocionalna opora in opora v primeru bolezni), v kolikšni meri nudi družina različne vrste opore in kdo od družinskih članov nudi katero izmed naštetih vrst opore. To bom skušala ugotoviti na podlagi dostopne literature ter na podlagi analize ugotovitev iz raziskave Omrežja socialne opore prebivalcev Slovenije. Te informacije so namreč zelo pomembne tako za strokovno sfero, ki se ukvarja z družino (na primer sociologija, socialno delo, ipd.), kot tudi za razna socialno-politična vprašanja (varstvo otrok, izobraževanje, stanovanjska politika, zaposlovanje, ipd.). Če se namreč izkaže, kot je tudi za pričakovati, da je družina v večji meri glavni ponudnik socialne opore, je treba socialnopolitične dejavnosti še bolj prilagoditi v korist družine. Rezultate omenjene raziskave bom primerjala tudi s podatki držav Poljske in Danske, ki sem jih pridobila s pomočjo raziskave iz leta 2001 - Social Relations and Support System – v okviru International Social Survey Program-a.

Prvi del diplomske naloge je sestavljen iz teoretičnega dela, ki zajema v prvi vrsti teoretiziranje pojma družine. Čeprav bi nekateri menili, da gre za popolnoma jasn koncept, je le-ta v resnici zelo kompleksen, saj različni avtorji in posamezne stroke različno opredeljujejo družine. Terminu »družina« sledijo različne opredelitve socialne opore, raziskovanje le-te ter modeli socialne opore. Na koncu teoretičnega dela so predstavljena še socialna omrežja, njegove definicije ter glavne značilnosti. Drugi del je bolj empiričen, saj temelji na dveh omenjenih raziskavah - Omrežja socialne opore prebivalcev Slovenije in Social Relations and Support System, kjer so prikazani rezultati o vlogi družinskih in sorodstvenih omrežij kot socialni opori glede na posamezne vidike socialne opore.

2 DRUŽINA

Družina na prvi pogled ni zahteven pojem za definiranje, saj vsakdo meni, da ve, o čem je govora. Vendar Satirjeva (Satir 1995) meni, da le malo vemo o svojih družinah, saj bi se naj vsak človek soočil le z eno desetino družinske resničnosti. Težave v zvezi s terminom »družina« so posledica tudi vedno večje pluralizacije družinskega življenja in družinskih oblik. Družine se vse bolj odmikajo od nuklearnega modela k alternativnim oblikam, kot so reorganizirane družine, enostarševske družine, istospolne družine, ipd. Zaradi tega nastajajo problemi, ko je treba ustvariti definicijo, ki bi zajemala vse oblike družinskega življenja. In to je dandanes bistveno težja naloga kot v preteklosti, ko je prevladoval določen tip družin, ponavadi je bila to nuklearna družina. Na pojem družine moramo s tega vidika gledati kot na dinamičen pojav, ki se ves čas spreminja. V nadaljevanju zato sledi prikaz nekaterih definicij in tipologij družine ter njenih funkcij.

2.1 Definicije in tipologije družin

Zakaj je definicija družine sploh pomembna in potrebna tolikšne obravnave? Ko ustvarjamo definicijo družine, se moramo najprej vprašati o tem, kaj sploh so kriteriji tega, kaj družina je in kaj pomeni. Definicija družine je performativ, kar pomeni, da označuje to, kar producira. Gre za dejanje instituiranja - če nekaj izgovoriš, to tudi že ustvariš. Definicija družine pa je pomembna tudi zato, ker po mnenju Renerjeve (Rener 2006) predstavlja neke vrste »družbeni napotek in diagnozo«, ki vpliva na naše moralno ideološke predstave in socialno-politična dejanja.

Prav tako kot definicije so pomembne tudi sociološke tipologije družin, ki imajo dva namena, in sicer (Rener 2006):

- *raziskovalni namen*: s pomočjo tipologije lahko ugotovljamo množične realne oblike družinskega življenja;
- *socialno politični namen*: s pomočjo tipologij odkrivamo tiste družinske oblike, ki potrebujejo oporne socialnopolitične ukrepe, ker se na tak ali drugačen način soočajo s socialnim pomanjkanjem.

»Družina je osnovna institucija zasebnega življenja, kjer se oblikuje večina za ljudi pomembnih družbenih odnosov. Od drugih družbenih skupin se loči po tem, da nas stalno

poziva k temu, da se odzivamo nanjo in na potrebe njenih članov« (Ule in Renner v Dremelj 2003, 152).

»Družina je socialna skupina, ki sloni na prostorski ali časovni (generacijski) povezanosti in pripadnosti članov. Vendar pa družina ni le ohlapna skupina nekih med seboj sorodstveno povezanih ljudi različne starosti, ampak čisto poseben, specifično človeški socialni sestav, ki je, vsaj do danes in kljub mnogim drugačnim poskusom, ostal nenadomestljiv« (Lukas 1993).

Družina je »strukturalna enota, ki je kot idealni tip sestavljena iz moškega in ženske, združenima v družbeno priznano zvezo, in njunih otrok. Navadno so otroci biološki potomci zakonskega para, vendar v primeru posvojenih otrok ni nujno potrebno, da so biološko povezani. Ta družbena enota se imenuje nuklearna družina ali preprosto »družina« (Bell in Vogel v VanEvery 1999, 166). Poleg jedrne oziroma nuklearne družine v večini družb s pojmom »običajna družina« pojmujeemo naslednje značilnosti: stalnost partnerstva, seksualni ekskluzivizem, heteroseksualnost, ekonomska prevlada moškega. Vendar glede teh značilnosti poteka, kot pravi Satirjeva (Satir 1995), zgodovinsko-kulturni »spopad«, saj so se oblikovale različne alternativne oblike partnerske skupnosti (naštete že zgoraj), pri katerih posamezne značilnosti odpadejo.

Rennerjeva (Renner 2006, 15) pravi, da je problem oblikovati definicijo in tipologizacijo družin, ki bo razlikovalna (da bo zajemala tiste bistvene dimenzije družin, ki družine konstituirajo in hkrati razločujejo od podobnih oblik vsakdanjega življenja ljudi, kot so gospodinjstvo ali partnerstvo), inkluzivna (ki bo zajela vse tiste oblike in načine družinskega življenja, ki se realno pojavljajo ter med njimi ne bo razlikovala na podlagi ideoloških sodb) ter operativna (ki bo torej učinkovita, tako da jo bo mogoče uporabljati v državno-administrativnem in raziskovalno-informacijskem delu). Newman (Newman 2002) gre celo dlje in pravi, da bi bilo univerzalno definicijo družine, s katero bi se strinjali vsi ljudje, nesmiselno iskati, saj bi to bilo isto kot zabiti oziroma prilepiti puding na steno. Ball (Ball 1972) pa meni, da bi morala biti osrednja tema tistih, ki se ukvarjajo z družino: delitev dela, predanost drug drugemu in podpora osebam, ki se razlikujejo po spolu in starosti, ne pa iskanje dobre definicije družine.

Zaradi drugačnega razumevanja pojma družine torej pri različnih strokah različno definirajo družino. Tako na primer statistična stroka uporablja definicijo družine, ki se uporablja za popisne in populacijske statistične namene in jo priporoča tudi Ekonomska komisija

Združenih narodov za Evropo (UNECE). Ta definicija se glasi: »Družino definiramo v ožjem smislu kot jedrno družino, to je dve ali več oseb, ki živijo v skupnem gospodinjstvu in so med seboj povezane bodisi z zakonsko zvezo, kohabitacijo ali starševskim razmerjem« (Keilman 2003 v Rener 2006, 15). Iz te definicije pa izhaja statistična tipologija družin:

- družine zakonskih parov z ali brez otrok;
- neporočeni (kohabitirajoči) pari z ali brez otrok;
- matere z otrokom/i, očetje z otrokom/i (pri čemer mora s staršem živeti vsaj en otrok).

Sociološka definicija družine je nekoliko drugačna:

»Družino definiramo kot skupino oseb, ki živijo v skupnem gospodinjstvu in jo sestavlja vsaj en otrok in vsaj en odrasel in so med seboj povezani z zakonsko zvezo ali kohabitacijo in s starševskih razmerjem« (Nowotny, Fux in Pinnelli 2004 v Rener 2006, 16).

Definicija OZN pa pravi: » Družino predstavljajo vsaj en (odrasel) človek ali skupina ljudi, ki skrbi za otroka/e in je kot taka (torej kot družina) prepoznana v zakonodajah ali v običajih držav članic« (Family: Forms and Functions 1992 v Rener 2006, 16). Temeljni element te definicije je skrb za otroka, ki definira družino in ga hkrati ločuje od podobnih oblik skupnosti (partnerska zveza, zakonska zveza, gospodinjstvo in sorodstvo). Definicija vključuje tudi alternativne družinske oblike, poleg tega pa vsebuje tudi politični element (drugi del stavka). Na osnovi te definicije se je razvila tipologija družin, in sicer:

1. *jedrne družine*: biološke in socialne jedrne družine staršev in otrok, enostarševske družine in adoptivne družine;
2. *razširjene družine*: tri- in več generacijske družine, poligamne razširjene družine in plemenske razširjene družine;
3. *reorganizirane družine*: dopolnjene ali vzpostavljene družine, življenje v skupnostih in reorganizirane družine istospolnih partnerjev.

Švabova (Švab 2001) pravi, da termin družina implicira na pojmovanje družine kot enodimenzionalnega pojma – kot institucije v pomenih statičnosti, strukturnosti in stabilnosti. Bolj smiselno je zato govoriti o družinskem življenju, saj ta pojem asociira na spremenljivost, dinamičnost in kompleksnost komunikacij. Družinsko življenje je dinamičen pojem, ki je nestabilen in spremenljiv. Komunikacija v družinskem življenju ne poteka zgolj na relaciji zasebna-javna sfera (npr. država-družina), ampak tudi znotraj zasebne sfere (npr. sorodniški

odnosi). Termin družinsko življenje mnogo bolj kot termin družina ustreza spreminjanju družinskih oblik in procesu družinske pluralizacije.

V zadnjem desetletju je bila v socioloških raziskavah družine pogosta Brownova tipologija družin (Brown 1992 v Rener 2006, 17):

1. *jedrne družine*: družine dveh staršev in otrok;
2. *klasične razširjene družine*: vertikalno in horizontalno razširjene ter družine, sestavljene iz več jedrnih družin, ki jih povezuje sorodstveno razmerje in strnjena lokacija bivanja;
3. *modificirane razširjene družine*: družine, ki so geografsko ločene, a vzdržujejo redne sorodniške stike in si nudijo vzajemno oporo;
4. *enostarševske družine*;
5. *reorganizirane družine*: ponovno vzpostavljene družine oziroma družine, kjer je vsaj en starš socialni in ne tudi biološki starš.

Renerjeva (Rener 2006) je mnenja, da bi bilo pri nas smiselno razlikovati le med dvema vrstama družine, in sicer med:

1. *jedrnimi*: dvostarševske, enostarševske in reorganizirane družine;
2. *razširjenimi*: klasične razširjene družine ter razpršene družine.

V prid tipologiji Renerjeve govori slovenska statistika. Po zadnjem popisu leta 2002 živi 87 % prebivalstva Slovenije v družinah. Največ družin v Sloveniji še vedno predstavljajo poročeni pari z otroki (53 %), vendar je vse več družinskih skupnosti, v katerih partnerja nista poročena, imata pa otroke. Skoraj vsaka peta družina pri nas je enostarševska družina. Število teh družin narašča, saj se je od popisa leta 1981 skorajda podvojilo. Po podatkih Eurostata sodi Slovenija med države, ki imajo malo velikih družin - primerjamo se lahko z baltiškimi državami in Češko, kjer delež znaša pod 10 %. Največ velikih družin je na Irskem, kjer živijo najmanj trije otroci v vsaki tretji družini. Za novopridružene članice EU je značilen visok delež enostarševskih družin (razen za Ciper), za stare članice (predvsem skandinavske in manj sredozemske države) pa višji delež družin, kjer partnerja nista poročena (SURS 2006).

2.2 Funkcije družine

Družine in njene oblike so se skozi čas spreminjale. V predmoderni in predindustrijski dobi so prevladovale razširjene družine (več generacij skupaj), moderno dobo so zaznamovale

nuklearne družine, sedaj pa se pojavljajo poleg vsega še druge alternativne oblike družin (istospolne, enostarševske, reorganizirane družine, ipd.). V skladu s temi spremembami je logično predvidevati, da so se spreminjale tudi funkcije družine.

Po 2. svetovni vojni in vse do konca 60. let se je veliko govorilo o t.i. »krizi družine«, ki bi naj postala prostor navzkrižnih interesov in del svojih funkcij prenesla na druge institucije (sodobno kupovanje oblek namesto šivanje oblek doma v preteklosti, hitro narejena hrana, ipd.). Parsons (Parsons 1956) je bil mnenja, da se je družina visoko specializirala v tistih funkcijah, ki jih druge ustanove ne morejo opravljati. Tako naj bi imela družina dve temeljni funkciji, in sicer: socializacija otrok in emotivna stabilizacija odraslih. Ohranjanje teh dveh funkcij je po mnenju Švabove (Švab 2001) tipična značilnost moderne družine. V obdobju raznih negotovosti in tveganj je primarna socializacija in stabilizacija odraslih nujno potrebna, zato si »družina ne more dovoliti«, da bi propadla. Družina namreč deluje v smeri vzpostavljanja ravnovesja med posameznikom in skupnostjo.

»Družina proizvaja ljudi. To počne na dva načina – tako, da socializira otroke in tako, da odrasle umesti v družbeno priznane vzorce: žene-matere-gospodinje in mož-oče« (Oakley 2000, 75).

Tudi Renerjeva ugotavlja (Rener v Javornik 2006), da družinsko življenje ohranja svoji ključni družbeni funkciji: reproduktivno in terapevtsko (torej socializacijo otrok in stabilizacijo odraslih osebnosti) ter da postaja družina vse pomembnejše mesto revitalizacije njenih članov.

Zdi pa se, da se je s časom najbolj spreminjala ekonomska funkcija. V preteklosti je namreč družina predstavljala osnovno ekonomsko enoto za proizvodnjo hrane, ki je bila potrebna za preživetje družine. Družine so štejele veliko članov, saj je več rok tudi več ustvarilo. A po drugi strani se tudi v tem pogledu pomen družine dandanes povečuje. Število delovnih (a neplačanih) ur, ki jih ljudje opravijo v družinski zasebnosti, se v zadnjem stoletju namreč ni zmanjšalo, le vrste del so drugačne (Rener v Javornik 2006).

Flere (Flere 2001) poleg naštetih funkcij omenja še druge:

- proizvodnja na gospodarskem področju, vendar ni univerzalna funkcija;
- potrošnja v gospodinjstvu;
- legitimiranje družbenega položaja;

- fizično in čustveno varstvo;
- socializacija in vzgoja ter stabilizacija osebnosti;
- priprava na prevzemanje vlog odraslih in podrejanje družbenim odnosom.

Družina bi na podlagi zgoraj omenjenega torej morala opravljati različne funkcije. Kogovškova pravi, da družina kot pomemben vir socialne opore lahko na več načinov omogoča posamezniku »varno izhodišče, od koder še otrok raziskuje odnose, ponuja mu model oziroma zgled opornih in drugih interakcij z drugimi ljudmi in mu omogoča nove stike z drugimi ljudmi« (Kogovšek 2001, 70).

Kako so funkcije družine in analiza socialne opore torej sploh povezani? Po mojem mnenju je funkcije družine najlažje ugotavljati in raziskovati ravno s pomočjo analize socialne opore. Pri tovrstni analizi gre namreč za raziskovanje tega, kdo so tisti alterji, ki na tak ali drugačen način zadovoljujejo potrebe in interese posameznika. Pomembno je, da se proučevanim posameznikom zastavijo vprašanja o tem, katere funkcije družine sploh želimo meriti. Iz končne analize lahko nato razberemo, ali določene funkcije opravlja družina ali kdo drug (prijatelji, formalne institucije, ipd.).

3 SOCIALNA OPORA

Socialna opora je v literaturi različno opredeljena, vendar so v tem delu predstavljene le nekatere izmed opredelitev.

3.1 Definicije socialne opore

Pri definicijah socialne opore lahko razlikujemo med zgodnjimi in novejšimi različicami definicij. Razlikujejo se predvsem v poudarku na vrsto dimenzije socialne opore. Zgodnejše definicije so opredeljevale socialno oporo kot občutek pripadnosti in sprejemanja ter skrbi pri pomembnih drugih, torej gre tu predvsem za poudarek na emocionalnem vidiku socialne opore. Novejše definicije pa poudarjajo, kot pravi Novakova (Novak 2003, 99), da je socialna opora tudi interakcijski in komunikacijski proces med ljudmi, kar pomeni, da je raziskovanje socialnih opor usmerjeno vse od integracije znotraj manjših skupnosti pa vse do vezi v širšem družbenem omrežju.

Med tri najpomembnejše začetnike sistematičnega raziskovanja socialne opore, ki so tudi izhajali predvsem iz emocionalnega vidika opore in so pomembno vplivali na razvoj tega področja, spadajo Cassel, Caplan in Cobb (Cassel, Caplan in Cobb v Hlebec in Kogovšek 2003).

Cassel (Cassel 1976) je bil mnenja, da socialna opora igra pomembno vlogo pri boleznih, ki so povezane s stresom. V stresnem okolju lahko pride do krhanja socialnih vezi, pri tem pa lahko posameznik prejme neustrezne ali zmedene informacije, s tem pa se posledično lahko povečajo dovzetnosti za bolezen. Ključni element socialne opore je po Cassel-u povratna informacija, ki jo posamezniku zagotavljajo njegovi pomembni in najbližji. Po drugi strani pa Cassel priznava tudi, da sta stres in opora v nekaterih situacijah neločljivo povezana. Stresni dogodki lahko na eni strani zmanjšajo oporo, na drugi pa povečujejo potrebo po njej. Vez posameznika s pomembnim drugim je lahko tako vir opore kot vir stresa.

Tudi Caplan (Caplan 1974) je izhajal iz podobnega prepričanja, da je socialna opora dejavnik zaščite pred stresom. Poudaril je pomembnost vzajemnosti in trajnosti odnosov, vendar je upošteval tako najbližje vezi (družina in prijatelji) kot tudi bolj oddaljene vezi (sosedski

odnosi, ipd.). Vrsto pomoči, ki jo zagotavlja tak sistem opore, je Caplan razdelil na emocionalno, materialno in informacijsko.

Cobb (Cobb 1976) je socialno oporo razumel izrazito v kontekstu zaščite pred stresom in kot dejavnik dobrega počutja. Od ostalih dveh avtorjev se razlikuje po tem, da socialno oporo definira kot informacijo, ki omogoča posamezniku, da se zaveda, da je sprejet, spoštovan, ljubljen in da pripada sistemu komuniciranja in vzajemnih obveznosti. Za proučevanje in razumevanje delovanja socialne opore je vzajemnost eden najpomembnejših dejavnikov, saj so nekateri avtorji, kot sta Antonucci in Jackson, pokazali, da so posamezniki, ki si v svojih odnosih z drugimi redno izmenjujejo oporo, ponavadi bolj zadovoljni in srečnejši. Vendar je treba upoštevati še druga dva vidika socialne opore, tako informacijskega kot materialnega.

Kljub temu, da poznejši teoretiki in raziskovalci socialne opore priznavajo kompleksnost tega večrazsežnostnega pojma, še vedno poudarjajo primarni pomen emocionalnega vidika socialne opore kot najmočnejšega pojasnjevalnega dejavnika za zmanjševanje stresa ter njegovih posledic za zdravje in dobro počutje. Na primer Thoits-ova (Thoits 1985 v Hlebec in Kogovšek 2003, 104-105) poudarja pomen socialnih vlog, tj. posameznikovih vlog v različnih situacijah, predvsem v okviru emocionalne opore. Socialno oporo opredeli kot »raven, do katere so posameznikove temeljne socialne potrebe (potreba po naklonjenosti, pripadnosti, varnosti in spoštovanju) zadovoljene skozi interakcije z drugimi« (Thoits 1985 v Igljč 1989, 2). Pomembni so dobre dejni učinki, ki jih posamezniki pridobijo v interakciji z drugimi. V primeru, ko znotraj vlog obstajajo pomanjkljivosti, je lahko ta pomen socialnih vlog tudi nedobre dejni. Sistem socialne opore je po Thoitsovi definiran kot vsota oseb v posameznikovem omrežju. Na te osebe se posameznik lahko zanese, ko potrebuje emocionalno in/ali instrumentalno oporo. Socialne vloge zagotavljajo tri pomembne stvari:

- socialne vloge priskrbijo serijo socialnih identitet in tako dajejo odgovore na osnovna eksistencialna vprašanja, življenju dajejo pomen, namen in smisel, zagotavljajo občutek varnosti in umeščenosti;
- socialne vloge so pomembne kot viri samospoštovanja (posameznik skozi socialne vloge pridobi ocene samega sebe kot ljubezni vrednega, pomembnega in kompetentnega);
- socialne vloge so vir občutka nadzora nad stvarmi, ki ga posameznik pridobi iz ustreznega delovanja v okvirih teh socialnih vlog.

Shumaker in Brownell pa socialno oporo definirata kot »menjavo virov med vsaj dvema posameznikoma, kjer mora ali ponudnik ali porabnik zaznati namen izboljšati blagostanje porabnika« (Shumaker in Brownell 1985 v Iglíč 1989). Viri so definirani kar najširše, kot vse, kar je predmet menjave z namenom, da prispeva k blagostanju. Socialno oporo lahko nudijo posamezniki, ki so nekomu posebno blizu, pa tudi tisti, ki so v šibkih relacijah z določeno osebo - tudi specializirani, formalni viri pomoči.

Igličeva (Iglič 1989, 3) pravi, da je socialna opora razločljiva socialna interakcija, predvsem zaradi namena, ki je prisoten v menjavi, kar pomeni, da so lahko dejanski učinki menjave pozitivni, nevtralni ali celo negativni za porabnikovo blagostanje.

Iz različnih definicij socialne opore vidimo, da gre res za kompleksen večrazsežnostni pojem, ki ga še nobena definicija ni popolnoma zajela. Različne definicije so predstavljene z namenom, da se na kratko spoznamo s socialno oporo, saj je glavni namen diplomske naloge ugotoviti, katere vidike socialne opore nudi družina in v kolikšni meri. Brez zgornjih definicij pa ne bi vedeli, kako se je pomen socialne opore razvijal skozi čas in katere vidike opore poudarjajo teoretiki ter kako je s tem dandanes v praksi – kateri vidiki opore so najpomembnejši.

Za konec je potrebno omeniti še Vaux-a (Vaux 1985), katerega definicija socialne opore je ena najboljših in najbolj celovitih. Opredeli jo kot kompleksen pojem višjega reda. Socialno oporo tako deli na tri osnovne elemente, ki so povezani s kompleksno dinamiko procesov izmenjave ter komunikacije med posameznikom in njegovim socialnim okoljem:

1. **Viri socialne opore:** Viri predstavljajo del socialnega omrežja, na katerega se lahko posameznik opre, pojavi pa se poglavitno vprašanje, kdo nudi oziroma zagotavlja socialno oporo. V literaturi sta najpogosteje omenjena dva pristopa, in sicer hierarhični in relacijski pristop (Iglič 1989, 4-7):

- *hierarhični pristop* razlikuje med viri socialne opore glede na njihovo razdaljo do posameznika: (1) Viri, ki pripadajo posameznikovim socialnim mrežam, kjer so meje mreže hkrati tudi meje socialnih virov, na katere se posameznik še lahko zanese. Tu ima posameznik na voljo mnogo virov za izredne situacije, a jih najverjetneje ne bo uporabil. (2) V socialnih skupinah so odnosi mnogo bolj neposredni, aktivni in intenzivni kot zunaj njih. Za vire opore znotraj socialne skupine velja, da se bo posameznik najverjetneje nanje obrnil, ko bo to

potrebno. S temi osebami ima posameznik pogoste in neposredne stike, živijo v njegovi bližini in se s posameznikom poznajo daljši čas. (3) V tretjo skupino virov pa sodijo tiste osebe, ki so s posameznikom v intimnih in zaupnih odnosih. Te osebe posamezniku najpogosteje nudijo emocionalno oporo, ki pa se obravnava kot del odnosa samega.

- *relacijski pristop* poudarja tri vidike socialnih vezi: kvantitativnega (izpostavi kriterij obstoja in števila določenih vezi), strukturnega (za kriterij uporablja posameznikovo socialno mrežo in njene lastnosti) in funkcionalnega (meri stopnjo opravljanja določene funkcije s strani določene socialne vezi).

Vire socialne opore lahko ločimo tudi na formalne in neformalne vire (Bitenc 2003). (1) Formalni viri so profesionalne storitve in so pogosto pooblašene in sponzorirane s strani države. K njim lahko štejemo tudi zasebne profesionalne storitve in prostovoljne organizacije, ki jih prav tako financira država. Te osebe so le zaposleni v omenjenih organizacijah, s posameznikom, ki potrebuje oporo, pa nimajo socialnih ali emocionalnih vezi. Formalni viri opore običajno zagotavljajo specifične usluge: na primer osebno (vsakodnevno) nego, pomoč v gospodinjstvu, druženje, ipd. Pogosto pa so formalni viri tudi predstavniki neformalne opore, na primer verske organizacije, druge socialne skupine in kultura. (2) Neformalne vire socialne opore predstavljajo družinski člani, prijatelji, sosedi in druge posamezniku bližnje osebe. So nenadomestljiv vir pomoči, saj te opore ni treba plačevati, najpogosteje je dolgoročna ali celo doživeljska. Vsebuje emocionalno in funkcionalno komponento, zanjo pa neko specializirano znanje ni potrebno.

2. **Oblike socialne opore:** so specifična dejanja oziroma vedenja, ki se vsaj večinoma priznavajo kot dejanja z namenom pomoči posamezniku. Sčasoma se je oblikoval konsenz, po katerem oblike socialne opore uvrstimo v štiri večje skupine (Vaux 1988 v Kogovšek 2001, 36):

- *instrumentalna*: se nanaša na pomoč v materialnem smislu (posojanje denarja, orodja, pomoč pri hišnih opravilih, ipd.);
- *informacijska*: kot potrebne informacije, ki jih anketiranec potrebuje ob večji življenjski spremembi (npr. ob selitvi, iskanju nove službe);
- *emocionalna*: kot pomoč ob življenjskih krizah (smrt, ločitev, ipd.);
- *druženje*: socialna opora v obliki neformalnega druženja (obiski, kino, ipd).

Sama se bom v diplomski nalogi osredotočila na naslednje oblike socialne opore: druženje, finančna opora, manjša in večja materialna opora, emocionalna opora in opora v primeru bolezni. Vse so na kratko razložene v empiričnem delu naloge.

3. **Posameznikova subjektivna zaznava virov in oblik socialne opore:** gre za oceno prisotnosti, zadostnosti in kakovosti opore ter kaže, kako dobro socialna opora deluje in kako dobro izpolnjuje svoj namen.

3.2 Raziskovanje socialne opore

Raziskovanje socialne opore ima več zgodnjih zgodovinskih virov, saj že pri Durkheimu lahko zasledimo interes za socialne opore prebivalstva, a so bile osnove za sodobno raziskovanje oblikovane v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pri avtorjih, kot so Caplan, Cassel, Cobb (Novak 2003; Hlebec in Kogovšek 2003). Durkheim je v svoji študiji o samomorih poudaril pomen socialnih odnosov ter povečanje možnosti samomora ob pomanjkanju teh odnosov, prav tako pa so tudi Caplan, Cassel in Cobb izhajali iz domneve o pozitivnih učinkih povezanosti v omrežje socialnih odnosov na psihično in fizično zdravje posameznika. Tretji pomembni vir za raziskovanje socialne opore je bila psihologija skupnosti (angl. community psychology), četrti vir pa predstavlja raziskovanje otroka, kjer je še posebej pomembno delo Bowlbya o stilih navezanosti otrok na starše (Hlebec in Kogovšek 2003).

Raziskovanje socialnih omrežij v Sloveniji se po mnenju Novakove (Novak 2003) umešča v drugo polovico osemdesetih let prejšnjega stoletja, vendar takrat še pod imenom socialne mreže (Iglič 1988 v Novak 2004). Šele devetdeseta leta pa lahko obravnavamo kot obdobje dosledne teoretske in metodološke konceptualizacije tega raziskovanja, ki so ga izvajali domači in tuji sodelavci Centra za metodologijo in informatiko na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

V nadaljevanju so na kratko predstavljeni še štirje modeli socialne opore (Hlebec in Kogovšek 2003):

- **model splošnih učinkov** (socialna opora splošno pozitivno vpliva na psihično in fizično zdravje ter dobro počutje) in **model opore kot zaščite** (socialna opora kot dejavnik zaščite pred stresnimi situacijami);

- **model percipirane in model dobljene opore:** socialno oporo opredelimo kot *izvedeno* - osredotočamo se na določena dejanja drugih, ali kot *dobljeno* - poudarek je na poročilu prejemnika opore, katera dejanja drugih je opazil kot taka, ki so mu pomagala ali pa so vsaj imela tak namen;
- **model socialne integriranosti:** raziskovanje socialne opore skozi raziskovanje omrežij, ki nudijo socialno oporo - model se osredotoča na integriranost posameznika v skupino oziroma omrežje ter stopnjo povezanosti znotraj skupine;
- **model socialne opore kot transakcijskega procesa:** oporo obravnava kot kompleksen stalen transakcijski proces med osebo in njenim omrežjem, te transakcije pa potekajo znotraj spreminjajočega se ekološkega konteksta.

4 SOCIALNA OMREŽJA

V sodobnem času postaja analiza omrežij vse pogosteje uporabljan pristop k analizi družbenih pojavov na številnih področjih (Kogovšek in Ferligoj 2003, 128). Mandičeva in Hlebčeva (Mandič in Hlebec 2005, 264) pravita, da se z obravnavanjem socialnih omrežij težišče pozornosti premešča s formalnih institucij na druge družbene okvirje, zlasti na vmesni prostor med formalnimi institucijami in zasebno sfero, kjer delujejo raznolika socialna omrežja, ki jih lahko razumemo kot okvir, v katerem posamezniki upravljajo s kakovostjo življenja.

Pri analizi socialnih omrežij gre za opazovanje relacijskih podatkov, kar pomeni, da opazujemo odnose med enotami omrežij, kot so na primer: obstoj prijateljskih odnosov, sorodstvenih odnosov ali izmenjava socialne opore (Zemljič in Hlebec 2001, 191-192). Eno najpomembnejših področij raziskovanja socialnih omrežij je prav njegova povezava z analizo socialne opore. Omenjena koncepta sta namreč povezana s pristopom, ki se osredotoča na merjenje različnih odnosov posameznika in značilnosti teh odnosov in članov omrežja, pri čemer so razsežnosti socialne opore bolj ali manj implicitna vsebina številnih analiz socialnih omrežij, oziroma se šteje, da različni indikatorji na ravni omrežja merijo razsežnosti socialne opore oziroma, da so določene lastnosti socialnih omrežij povezane z indikatorji zdravja in dobrega počutja (Hlebec in Kogovšek 2003, 115). Pri tem je pomembno raziskovanje različnih značilnosti omrežij socialne opore, ki so navedene in na kratko razložene tudi v nadaljevanju.

4.1 Definicija omrežja

Socialno omrežje je opredeljeno kot končno število akterjev oziroma enot in ene ali več relacij med njimi. Iglíčeva (Iglič 1988a, 3 in 1988b, 82) opredeljuje socialno omrežje kot množico enot, ki jih povezujejo socialne vezi. Enote analize socialnih omrežij so lahko posamezniki, skupine, formalne organizacije, industrijske veje, ipd. Gre za akterjevo socialno okolje, znotraj katerega je mogoče njegovo vedenje pojasniti s položajem znotraj tega okolja in z lastnostmi omrežja, del katerega je. Pomemben del pri oblikovanju posameznikovega interesa in sprejemanja odločitev pa so tudi drugi akterji v omrežju opazovanega.

Orodje za analizo socialnih mrež je analiza socialnih omrežij, ki se za razliko od standardnega družboslovnega raziskovanja, ki delovanje posameznikov in družbene pojave pojasnjuje

predvsem z demografskimi dejavniki, osredotoča na pojasnjevanje delovanja posameznikov z značilnostmi omrežij, v katerih delujejo in s položaji, ki jih imajo znotraj njih (Wasserman in Faust 1994, 17-21).

V analizi omrežij poznamo dve osnovni vrsti socialnih omrežij (Kogovšek in Ferligoj 2003, 129-130; Wasserman in Faust 1994):

- **popolno omrežje** sestavlja skupina enot, med katerimi je definirana ena ali več relacij (tipičen primer je šolski razred), ki so lahko različnih vrst: evalvacija osebe, pretok materialnih in nematerialnih virov, pripadnost, interakcija, biološka relacija, idr.
- **osebno (egocentrično) omrežje** pa tvori posamezna enota (imenovana ego) z eno ali več relacijami, definiranimi med njo in določenim številom drugih enot (alterjev). V primeru osebnih omrežij nas zanimajo le relacije med posameznim egom in njegovimi alterji.

Na ravni analize pri socialnih omrežjih lahko proučujemo člane omrežja in njihove povezave, diade in triade (podskupine dveh ali treh enot in relacije med njimi), skupine enot ali pa celotno omrežje. Na ravni merjenja pri popolnih omrežjih opazujemo medsebojno povezani skupini enot (oseb) in vse pripadajoče relacije (odnose), pri egocentričnih omrežjih pa opazujemo (slučajno) izbrane enote (imenovane egi) in njihova osebna (lokalna ali egocentrična) omrežja, ki so sestavljena iz alterjev (Zemljič in Hlebec 2001, 192).

Poznamo različne pristope merjenja egocentričnih in popolnih socialnih omrežij (Hlebec in Kogovšek 2006):

- *pristop interakcije*: anketiranci si beležijo socialne interakcije v določenem časovnem obdobju ali o njih poročajo;
- *pristop izmenjave*: posameznik našteje osebe, s katerimi sodeluje v različnih izmenjavah;
- *emocionalni (čustveni) pristop*: anketiranec poroča, kdo mu je posebno blizu oziroma zanj posebno pomemben;
- *pristop socialnih vlog (odnosov)*: posameznika povprašamo po osebah, s katerimi je v določeni socialni vlogi.

Tudi tehnike zbiranja podatkov lahko razdelimo na tri večje skupine, in sicer na anketne tehnike – generatorji imen (enostavni in sestavljeni), druge tehnike (tehnika majhnega sveta, obrnjena tehnika majhnega sveta, vzorčenje po načelu snežne kepe) in številsko ocenjevanje omrežja (Hlebec in Kogovšek 2006).

Vsako socialno omrežje pa ima tudi različne značilnosti, ki so lahko zelo pomembne tudi za raziskovanje in analizo socialne opore. Te so:

- **velikost:** Po Igličevi (Iglič 1988a, 10) je najenostavnejši koncept socialnih omrežij velikost mreže. Izmerimo jo tako, da preprosto seštejemo vse osebe, ki jih je anketiranec naštel pri vseh generatorjih imen. Velikost omrežja torej pove, koliko različnih alterjev ima anketiranec v svojem osebnem omrežju.
- **gostota:** Gostota omrežja je delež obstoječih vezi v celoti potencialnih vezi med alterji v mreži. Pri merjenju gostote upoštevamo le vezi med alterji in ne tudi vezi z egom omrežja. Gostota omrežja nam pove, kolikšen delež alterjev nekega omrežja je v kakršnikoli relaciji oziroma se med seboj vsaj pozna. V skladu s tem gostota mreže narašča z večanjem sorodstvenih vezi in pada z večanjem nesorodstvenih vezi (Iglič 1988a, 25).
- **sestava omrežja:** Pomembna značilnost je tudi sestava omrežja. Gre za delež prisotnosti alterjev posameznih značilnosti v socialnem omrežju in tako posledično opazujemo kakovost socialne opore s strani članov omrežja. Sestavo omrežja običajno ugotavljamo z deležem sorodstvenih in nesorodstvenih vezi, lahko pa tudi podrobneje z deleži različnih relacij, s katerimi so egi in alterji povezani (npr. delež staršev, bratov/sester, prijateljev, sodelavcev, sosedov, drugih sorodnikov, otrok, itd.) (Kogovšek 2001, 76-77).
- **homogenost:** Homogenost socialnih omrežij je definirana kot delež tistih alterjev v mreži, ki se v izbranih dimenzijah ne razlikujejo z egom (Iglič 1988a, 26).
- **moč vezi:** Moč relacij se izraža kot stopnja intenzivnosti relacije, zato moramo meriti tako močne kot tudi šibke vezi, saj vplivajo na smisel socialne opore (Sarason in Sarason 2009, 117). Šibke relacije prinašajo specializirane oblike socialne opore, močne relacije pa prinašajo tudi zadovoljevanje različnih funkcij. Pri merjenju moči vezi ločimo (Hlebec in Kogovšek 2006, 34):
 - *realistični pristop:* anketiranec sam določi moč ali intenzivnost odnosov;
 - *nominalistični pristop:* raziskovalec sam določi moč vezi glede na različne kriterije (pogostost stikov, starost stikov, idr.).
- **geografska razpršenost:** Geografska oddaljenost je pomembna informacija za sosedska in prijateljska omrežja oziroma omrežja socialne opore. Posebej za nekatere segmente populacije (npr. za starostnike) ali vrste socialne opore je geografska bližina virov opore izrednega pomena (Hlebec in Kogovšek 2006, 33-34).

5 DRUŽINA IN POSAMEZNE VRSTE SOCIALNE OPORE

V nadaljevanju bodo predstavljeni podatki raziskave o omrežjih socialne opore prebivalcev Slovenije, ki se v splošnem nanašajo na ugotavljanje tega, katere vrste socialne opore nudi družina. Raziskavo sta v letu 2002 izvedla Center za metodologijo in informatiko Fakultete za družbene vede v Ljubljani in Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Rezultati te raziskave bodo primerjani s študijo Social Relations and Support System iz leta 2001, ki je bila narejena v naslednjih državah: Avstralija, Avstrija, Brazilija, Kanada, Čile, Ciper, Češka, Danska, Finska, Francija, Nemčija, Velika Britanija, Madžarska, Izrael, Italija, Japonska, Latvija, Nova Zelandija, Severna Irska, Norveška, Filipini, Poljska, Rusija, Slovenija, JAR, Španija, Švica in ZDA. Raziskava je potekala v okviru International Social Survey Program-a, ki se ukvarja s študijami, ki so zanimive in pomembne za sociološko znanost. Predstavljeni bodo rezultati le dveh držav, in sicer Poljske in Danske. Ti dve sta namreč popolnoma različni od Slovenije in zato zelo zanimivi za analizo: Poljska je vzhodnoevropska država, najbolj katoliška država v celotni Evropi, kjer se pričakuje, da bo družina na prvem mestu, saj jo katoliška vera tudi najbolj poudarja in ceni; Danska pa zato, ker je sodobna liberalna država, katero mnogi strokovnjaki navajajo kot najboljši primer socialne države in lahko bi se izkazalo, da se ljudje v različnih stiskah obračajo tudi na formalne vire pomoči.

5.1 Raziskovalni problem

Obstaja vprašanje, ki se je pojavljalo že v preteklosti in te debate se nadaljujejo tudi dandanes: kakšna je vloga in funkcija družine v sodobnem času, ki je prežet z mnogimi procesi in težavami? Do konca 60-ih let se je govorilo o krizi družin, dandanes pa vidimo, da gre bolj za pluralizacijo družinskih oblik. Na podlagi omenjenih podatkov bom torej skušala ugotoviti, v kolikšni meri in katero vrsto opore člani družine in sorodstva nudijo posamezniku, ki se znajde v stiski.

5.2 Raziskovalna vprašanja

Na podlagi predstavljene literature in predhodno izvedenih raziskav sem oblikovala naslednja raziskovalna vprašanja:

- 1) *Katere vrste socialne opore (druženje, finančna ter večja in manjša materialna opora, emocionalna opora in opora v primeru bolezni) nudi družina?*
- 2) *V kolikšni meri zagotavlja družina zgoraj naštete vrste socialne opore?*
- 3) *Kdo od družinskih članov je glavni vir socialne opore?*
- 4) *Kakšne so razlike in podobnosti med Slovenijo, Poljsko in Dansko glede družine kot socialne opore?*

5.3 Cilji raziskave

Cilj primarne raziskave Omrežja socialne opore prebivalcev Slovenije iz leta 2002 je bil pridobiti informacije o dostopu prebivalcev Slovenije do različnih socialnih opor. Te informacije namreč kažejo na potencialno ogroženost določenih skupin prebivalstva, kar pomaga pri načrtovanju prihodnjih ukrepov (Dremelj in drugi 2004).

Cilj raziskave Social Relations and Support System je bil zbrati podatke za opis socialnih stikov anketirancev s sorodniki in prijatelji skupaj z informacijo, na koga bi se obrnili po pomoč v različnih situacijah, kot denimo: finančna stiska, lažja bolezen, kariera in emocionalna stiska (Gesis.org 2001).

Raziskavi predstavljata osnovo za mojo diplomsko nalogo, v kateri se osredotočam na pomen družinskih in sorodstvenih omrežij za posameznika. Moj splošni cilj je ugotoviti, kako pomembna je družina za prebivalce Slovenije glede na posamezne vrste socialne opore.

5.4 Metodologija in opis vzorca

Podatki za raziskavo o omrežjih socialne opore prebivalcev Slovenije iz leta 2002 so bili zbrani na podlagi reprezentativnega vzorca za starostno strukturo 18 let in več, kar pomeni, da odraža ta del strukture prebivalstva Slovenije. Vključuje 5013 prebivalcev Slovenije, ki so skupaj imenovali 32400 članov omrežja – alterjev (Dremelj 2003, 156).

V vprašalniku raziskave je bilo za generiranje omrežja uporabljenih šestih generatorjev imen, ki so merili štiri dimenzije socialne opore (druženje, manjša materialna opora, večja materialna opora in emocionalna opora). Vprašanja za generiranje omrežja so bila naslednja (Dremelj in drugi 2004, 53):

- druženje (Včasih se ljudje družijo z drugimi ljudmi, na primer se obiščejo, gredo skupaj na izlet ali na večerjo in podobno. Kdo so ljudje, s katerimi se običajno družite?);
- finančna opora (Recimo, da bi se znašli v situaciji, ko bi potrebovali večjo vsoto denarja, ki pa je sami trenutno ne bi imeli na razpolago, na primer pet povprečnih mesečnih plač, približno 500.000 tolarjev. Na koga bi se obrnili, da vam posodi denar?);
- manjša materialna opora (Včasih si ljudje od drugih ljudi sposodijo kakšno stvar, na primer kakšno orodje, ali prosijo za pomoč pri manjših hišnih opravilih. Kdo so ljudje, ki jih običajno prosite za to vrsto pomoči?);
- emocionalna opora (Včasih se ljudje o pomembnih osebnih stvareh pogovorijo z drugimi ljudmi, na primer kadar se s kom sprejo, imajo težave na delovnem mestu in podobno. S kom se običajno pogovarjate o osebnih stvareh, ki so za vas pomembne?);
- večja materialna opora (Poskusite se spomniti zadnjega večjega opravila v ali okoli hiše ali stanovanja. Na katere osebe ste se takrat obrnili po pomoč?);
- opora v primeru bolezni (Recimo, da se vas loti hujša bolezen ali ste na splošno oslabeli in ne morete zapustiti stanovanja, da bi šli na primer po nakupih v trgovino ali po zdravila v lekarno. Na koga se običajno obrnete za to vrsto pomoči?).

Podatki za raziskavo Social Relations and Support System slonijo na osebah, starih 18 let in več, iz naslednjih držav: Avstrije, Avstralije, Bolgarije, Kanade, Čila, Cipra, Češke, Danske, Finske, Francije, Nemčije, Madžarske, Irske, Izraela, Italije, Japonske, Latvije, Mehike, Nizozemske, Nove Zelandije, Severne Irske, Norveške, Filipinov, Poljske, Portugalske, Rusije, Slovenije, Slovaške, Španije, Švedske, Švice, Velike Britanije in Združenih držav Amerike. Uporabila sem naslednja vprašanja za ugotavljanje pomembnosti družine kot socialne opore (Gesis.org 2001):

- V6 Kako pogosto se družite z bratom in/ali sestro?
- V10 Kako pogosto se družite z otroci?
- V12 Kako pogosto se družite z očetom?
- V14 Kako pogosto se družite z mamo?
- V27 Kako pogosto se družite z najbližjimi prijatelji?
- V36 Koga bi prosili za pomoč v primeru bolezni?
- V38 Koga bi prosili za pomoč v primeru finančnih težav?
- V40 Koga bi prosili za pomoč v primeru emocionalnih težav?

5.5 Analiza rezultatov po posameznih vrstah socialne opore

V nadaljevanju se bom osredotočila na analizo rezultatov po posameznih vrstah opore, s čimer bom odgovorila na zgoraj zastavljena raziskovalna vprašanja. Pri tem ne bom upoštevala razlik po spolu, starosti ali drugih demografskih podatkih ter kvaliteto razmerja med prejemnikom in ponudnikom opore, čeprav imajo lahko tudi te značilnosti velik vpliv na percepcijo socialne opore prejemnika (Burlison 2009). Analiza strukture omrežja po posameznih vrstah socialne opore je pomembna za ugotavljanje tega, kdo so tisti alterji, na katere se posamezniki obračajo v različnih stiskah. Vednje tega je ključno za socialno-politično področje, saj bi le-to svoje dejavnosti morale obrniti v korist tistim, ki so ključni v nujenju socialne opore. Ljudje namreč ne potrebujemo drug drugega le zaradi preživetja, ampak zaradi kvalitetnega življenja. Raziskave so namreč pokazale, da ljudje rabimo ljudi okrog sebe v vseh segmentih našega življenja: od intimnih odnosov, do ljubezni, socialnih omrežij, ipd. (Antonucci in drugi 2006).

5.5.1 Druženje

Druženje ponavadi opredeljujemo kot socialno oporo v obliki neformalnega občasnega druženja, kot so obiskovanja, izleti, kino, ipd. (Hlebec in Kogovšek 2006, 106-107). Človek je namreč družabno bitje in kot tak potrebuje stike z drugimi, ti pa so lahko bolj ali manj pogosti, številni ali zaupni. Potreba po druženju je ena od osnovnih človekovih potreb, ki pa je pri različnih osebah lahko bolj ali manj izrazita, vendar pa ni nihče brez te potrebe. Stopnja in izrazitost potrebe po druženju je ena od trajnih osebnostnih lastnosti. Posredni dokaz za to trditev so negativne posledice socialne izoliranosti in osamljenosti posameznika. S tem se misli predvsem na pomanjkanje socialnih veščin, ki so potrebne za vzpostavitev medosebnih odnosov: veščost v pogovarjanju, zmožnost poslušanja in vživljanja v drugega, način samorazkrivanja, ipd. (Rogelj, Ule in Hlebec 2004, 15-16).

Tabela 5.1: Struktura omrežja pri druženju

Člani omrežja	% alterjev
partner	12,2
oče ali mati	4,9
brat ali sestra	11,5
otrok	8,7
drug sorodnik	13,2
sodelavec	6,8
sočlan	0,5
sosed	6,7
prijatelj	30,3
znanec	2,8
svetovalec	0,1
drugo	2,3
N (alter)	11347

Vir: Dremelj (2004, 78).

Če naprej analiziram podatke iz raziskave o omrežjih socialne opore prebivalcev Slovenije, je slika takšna: največji delež pri druženju med posameznimi člani omrežja zasedajo prijatelji, in sicer kar 30,3 %. Za primerjavo: podobno je bilo ugotovljeno tudi pri raziskovanju omrežij socialne opore Ljubljančanov, kjer je ta odstotek še nekoliko višji – prijatelji namreč zavzemajo kar 58,8 odstotni delež. Ti podatki niso presenetljivi, saj prosti čas za druženje raje izkoristimo z nekom, ki ima podobne interese in zanimanja kot mi sami. Kako je z družino v primeru druženja? Med najbližjimi sorodniki največji delež predstavljajo partner (12,2 %) ter bratje in/ali sestre (8,7 %). Starši in otroci v omrežjih druženja zavzemajo majhen delež, medtem ko so na drugi strani precej pomembni tudi drugi sorodniki (13,2 %).

Pri raziskavi Social Relations and Support System sem za raziskovanje strukture omrežja pri druženju na primeru Danske in Poljske uporabila vprašanja v6, v10, v12, v14 in v27, s katerimi bom merila pogostost druženja z brati in/ali sestrami, otroci, prijatelji ter očetom in mamo.

Tabela 5.2: Struktura omrežja pri druženju na Poljskem

Pogostost druženja	brat/sestra	otroci	prijatelj	oče	mati
isto gospodinjstvo	8,4	40,5	2,1	9,5	16,1
dnevno	11,7	22,3	20,2	4,1	7
nekajkrat na teden	14	11,8	23	5,4	8,3
vsaj enkrat na teden	15,3	9,4	18,1	5,4	7,7
vsaj enkrat na mesec	20,3	8,1	19,2	4,6	5,9
nekajkrat na leto	23,1	5,3	14,1	6,5	8,3
manj pogosto	7,1	2,6	2,9	1,3	1,6
N=	971	583	981	1196	1207

Vir: Gesis.org (2001).

Primer Poljske pokaže, da glede na Dansko precejšnji delež sorodnikov živi v istem gospodinjstvu (brati/sestre, otroci, starši), kar mogoče res kaže na to, da je v katoliški Poljski družina bolj povezana, vsaj v fizičnem smislu. Kot je razvidno iz tabele 5.5.2, se Poljaki največ družijo s prijatelji, s katerimi imajo vsakodnevne ali vsaj tedenske stike. Zelo pogosto se družijo tudi s svojimi otroci ter brati in/ali sestrami. Druženje s starši je glede na ostale alterje precej redkejšo. Zanimivo bi bilo preveriti tudi pogostost druženja s partnerji, vendar to vprašanje anketiranim ni bilo zastavljeno.

Tabela 5.3: Struktura omrežja pri druženju na Danskem

Pogostost druženja	brat/sestra	otroci	prijatelj	oče	mati
isto gospodinjstvo	1,4	12,1	1,5	2,8	3,8
dnevno	1,5	4,8	4,2	0,7	1,6
nekajkrat na teden	5,6	18,6	13,7	4,4	8,2
vsaj enkrat na teden	15,4	24,4	23,5	8,2	13,1
vsaj enkrat na mesec	36	28	36,2	17,3	22,4
nekajkrat na leto	34,6	11,1	18,7	7,6	7,8
manj pogosto	5,6	1	1,7	1,3	0,5
N=	1081	622	1092	1260	1277

Vir: Gesis.org (2001).

Tudi Danci se največ družijo s svojimi prijatelji ter otroci. Slika pri druženju z brati in/ali sestrami je v primerjavi s Poljsko nekoliko drugačna, saj so ti stiki v primeru Danske manj pogosti – vsaj enkrat na mesec. Danci se s starši največkrat družijo mesečno.

Podatke iz obeh študij lahko podpremo tudi z raziskavo Wellman-a in Wortley-a (Wellman in Wortley 1990), ki sta ugotovila, da so najbolj pogosti partnerji za druženje prijatelji oziroma druge najbližje osebe (partner, najbližji sorodniki in najtesnejši prijatelji).

5.5.2 Finančna opora

V literaturi se najmanj piše oziroma je najmanj virov prav o finančni opori. Mogoče se razlog za to skriva v tem, da so finance ena najbolj kočljivih zadev in s tem vezana na manjše število oseb, ki so vezane v socialno omrežje, v katerem posameznik zaprosi za finančno pomoč.

Finančno opora se v običajnih meritvah egocentričnega omrežja socialne opore meri z vprašanjem: »Recimo, da bi se znašli v situaciji, ko bi potrebovali večjo vsoto denarja, ki pa je sami trenutno ne bi imeli na razpolago, na primer pet povprečnih plač - na koga bi se obrnili, da vam posodi denar (na osebo in ne na institucijo, npr. banko)«? Dremeljeva

(Dremelj 2003, 158) ugotavlja, da imajo posamezniki v Sloveniji najmanjša omrežja prav pri finančni opori, kjer so v povprečju navedli 1,3 alterja. Če pogledamo za primerjavo omrežje pri druženju, so ta omrežja velika nekaj več kot 4 osebe.

Tabela 5.4: Struktura omrežja finančne opore

Člani omrežja	% alterjev
partner	6,7
oče ali mati	22,5
brat ali sestra	14,4
otrok	7,5
drug sorodnik	12,6
sodelavec	4,3
sočlan	0,3
sosed	3,6
prijatelj	26,2
znanec	0,9
svetovalec	0,1
drugo	0,9
skupaj	100
N (alter)	4823

Vir: Dremelj (2004, 78).

V primeru finančne opore Slovencev in Slovenk se je izkazalo, da največji delež med člani omrežja zopet predstavljajo prijatelji (26,2 %), nekoliko manjši delež pa zavzemajo starši (22,5%). Večji delež v omrežju finančne opore predstavljajo še bratje in/sestre ter drugi sorodniki. Če pa pogledamo skupni delež najbližje družine, le-ta zavzema 51,1 %, torej je družina tista, na katero se v veliki meri obračajo tisti, ki se znajdejo v finančnih težavah. Finančna opora je namreč že v sami osnovi vezana pretežno na družino (Dremelj 2003). To pomeni, da si večina akterjev vsoto denarja, ki ga potrebujejo, sposodijo od sorodnikov, redkeje pa od koga drugega.

Podobno ugotavljajo tudi raziskovalke v primeru omrežij socialne opore Ljubljancanov. Družina je namreč pomemben vir vseh vrst opore, še posebej pa finančne (izposoja denarja). Pri slednji so še posebej pomembni starši (28,6 %) ter bratje in sestre (11,4 %).

V primerjavi s Slovenijo je slika na Danskem in Poljskem drugačna. Poljaki se po finančno pomoč največkrat obrnejo na svoje starše in otroke ter tudi brate/sestre. Prijatelji zavzemajo le majhen delež pri finančni pomoči, pomemben vir te opore pa so tudi banke. Ta rezultat je

nekoliko presenetljiv, saj bi bilo za pričakovati, da se Poljaki na kakršnokoli vrsto pomoči v največji meri obračajo le na družino.

Na primeru Danske je daleč najpomembnejši vir finančne opore banka, saj zavzema kar polovico vseh alterjev (51,5 %). S tem lahko potrdimo, da Danska nima razvitega le dobrega socialnega sistema, ampak tudi ekonomskega. Kot razmeroma pomemben vir finančne opore Dancev se kažejo tudi partner in starši.

Tabela 5.5: Struktura omrežja finančne opore za Poljsko in Dansko

Člani omrežja / Država	Poljska (% alterjev)	Danska (% alterjev)
noben	11,8	5,7
partner	8	16,6
starši	21,8	16,7
otroci	15,1	3,1
brat/sestra	10,9	1,5
ostali sorodniki	3	0,9
prijatelj	6,5	1,3
sosed	2,7	0,1
sodelavec	0,7	0
vlada/socialne storitve	0,2	0,2
banka	15,4	51,5
drugo	0,7	0,3
N=	1207	1268

Vir: Gesis.org (2001).

5.5.3 Materialna/instrumentalna opora (manjša in večja)

Ena izmed oblik socialnih opor je tudi instrumentalna oziroma materialna opora, ki se nanaša na pomoč v materialnem smislu, kot je posojanje orodja, pomoč pri hišnih opravilih (kuhanje, pospravljanje, trgovina), večja dela okrog in v hiši, ipd.

Granovetter (Granovetter 1973 v Kogovšek, Hlebec, Dremelj in Ferligoj 2003) ugotavlja, da velik del instrumentalne/materialne opore nudijo bolj (emocionalno) oddaljene vezi (znanci, sodelavci, sosedje), kar je razvidno tudi iz *tabele 5.6*:

Tabela 5.6: Struktura omrežja pri manjši in večji materialni opori

Člani omrežja	% alterjev (manjša m.o.)	% alterjev (večja m.o.)
partner	7,4	11,7
oče ali mati	11,4	12,8
brat ali sestra	12,0	12,7
otrok	6,0	8,6
drug sorodnik	14,4	16,3
sodelavec	3,1	2,8
sočlan	0,2	0,1
sosed	16,6	9,7
prijatelj	25,5	21,5
znanec	1,7	2,6
svetovalec	0,1	0,1
drugo	1,6	1,1
skupaj	100	100
N (alter)	6120	5212

Vir: Dremelj (2004, 78).

V primeru manjše in večje materialne pomoči se posamezniki torej večinoma obračajo na prijatelje (25,5% in 21,5 %), druge sorodnike (14,4 % in 16,3 %) ter tudi na sosede (16,6 % in 9,7 %), čeprav ne smemo zanemariti najbližje družine, ki skupaj zajema 36,8 % pri manjši in 45,8 % pri večji materialni pomoči.

Iz omenjenih podatkov lahko sklepamo, da družina nudi največ materialne pomoči, v primeru, če kdo od družinskih članov ni na voljo, pa priskočijo na pomoč tudi drugi sorodniki, sosedje in prijatelji, ki so v nekaterih primerih mogoče celo geografsko bližje kot ožja družina oziroma so v času potrebe po tovrstni opori lažje dosegljivi.

Primerjava s Poljsko in Dansko v tem primeru ni možna, saj v študiji Social Relations and Support System ni bilo raziskano, kdo pomaga anketirancem pri materialnih opravilih, torej pri delih v in okrog hiše oziroma stanovanja.

5.5.4 Emocionalna opora

Emocionalna opora pomaga posamezniku/-ici v času večjih ali manjših življenjskih kriz, kot so smrt bližnjega, ločitev, bolezen, problem v družini ali na delovnem mestu. Emocionalna opora preprečuje občutke osamljenosti in spodbuja psihološko dobro počutje ter vsebuje empatijo in skrb, ki sta ključni za obvladovanje stresa. Emocionalna opora zajema vse tiste oblike pomoči, ki nekemu, ko prejema to oporo, vzbujajo občutek vrednosti, občutek, da te

slišijo, razumejo, te upoštevajo, spoštujejo in imajo radi (Šadl 2005, 224). To pomeni, da emocionalna podpora zagotavlja posamezniku ne le čustveno stabilnost, pač pa tudi vse ostalo, kar človeka bogati, ga izpopolni. V nasprotnem primeru lahko pride do t.i. čustvene izolacije, ki človeka omejuje, duši ter prikrajša za človeško toplino in sočutje.

Tabela 5.7: Struktura omrežja emocionalne opore

Člani omrežja	% alterjev
partner	31,5
oče ali mati	7,9
brat ali sestra	8,8
otrok	7,6
drug sorodnik	5,6
sodelavec	5,5
sočlan	0,2
sosed	3,6
prijatelj	27,2
znanec	0,7
svetovalec	0,2
drugo	1,2
skupaj	100
N (alter)	6640

Vir: Dremelj (2004, 78).

Emocionalna opora je ena izmed pomembnejših vrst opore, saj lahko emocionalno neravnotežje vpliva na druge vrste problemov, kot so bolezni, zmanjšana delovna sposobnost in s tem posledično povezane finančne težave, ipd. Zato je izredno pomembno, da ima vsak človek nekoga, na katerega se lahko obrne v primeru čustvenih težav. Najpomembnejši vir emocionalne opore Slovencev in Slovenk je partner (31,5 %), velik delež v omrežju pa predstavljajo tudi prijatelji (27,2 %). Poleg partnerjev in prijateljev so pri nudenju emocionalne opore pomembni tudi starši (7,9 %), bratje in/ali sestre (8,8 %) ter otroci (7,6 %). Člani ožje družine imajo torej skupaj 55,8 odstotni delež, kar pomeni, da se posamezniki raje kot na formalne institucije (npr. psihiatri, skupine za samopomoč, ipd.) obračajo na svojo družino, ki ji zaupajo bolj kot uradnim osebam. Ta obrat k družini je možen nadomestek za neustrezno oziroma tudi za neuspešno delovanje formalnih institucij.

Tabela 5.8: Struktura omrežja emocionalne opore za Poljsko in Dansko

Člani omrežja / Država	Poljska	Danska
noben	4	2,4
partner	41,6	54,3
starši	9,2	3,9
otroci	10,7	6,3
brat/sestra	9,6	6,4
ostali sorodniki	1,6	0,8
prijatelj	17,3	17,8
sosed	3,1	1,1
sodelavec	0,2	1
duhovnik	0,3	0,5
družinski zdravnik	0,3	3,3
psiholog	0,4	0,7
skupina za samopomoč	0	0,1
drugo	1,2	0,7
N=	1211	1276

Vir: Gesis.org (2001).

Poglejmo še, kako je z oporo v primeru emocionalnih težav na Poljskem in Danskem. Enako kot v Sloveniji je tudi v obeh omenjenih državah - daleč najpomembnejši vir je namreč partner, ki na Danskem zavzema več kot polovico vseh alterjev (54,3 %), na Poljskem pa skoraj polovico (41,6 %). Pomemben vir te opore so v obeh državah tudi prijatelji, katerim sledijo otroci, brat/sestra ter na Poljskem tudi starši. Glede formalne oblike pomoči je razvidno, da se Poljaki sploh ne obračajo na tovrstne vire pomoči, na Danskem pa le v zelo majhni meri – glej tabelo 5.8.

Ožja družina, oziroma v tem sklopu partner, je torej daleč najpomembnejši vir zagotavljanja emocionalne opore v primeru vseh treh držav: Slovenije, Poljske in Danske, in ne glede na to, da se države med seboj zelo razlikujejo, tako po verski pripadnosti, socialnem sistemu, gospodarstvu, ipd.

5.5.5 Opora v primeru bolezni

Socialna omrežja imajo velik vpliv tudi na zdravje, saj alterji nudijo socialno oporo in le-ta spada po opredelitvi Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) med znatna dejstva o družbenih kazalcih zdravja. Pripadnost socialnim omrežjem daje ljudem občutek, da so sprejeti in cenjeni, kar ima posledično močan pozitiven učinek na zdravje, tako na individualni kot na družbeni ravni. Socialna opora pa za izboljšanje zdravja dejansko ni

potrebna, saj deluje že informacija, da bi se opora v primeru potrebe lahko aktivirala (Pahor in Hlebec 2006).

Tabela 5.9: Struktura omrežja pri opori v primeru bolezni

Člani omrežja	% alterjev
partner	33,9
oče ali mati	15
brat ali sestra	8,3
otrok	18,1
drug sorodnik	7,2
sodelavec	0,9
sočlan	0,1
sosed	5
prijatelj	10,7
znanec	0,5
svetovalec	0
drugo	0,3
skupaj	100
N (alter)	6637

Vir: Dremelj (2004, 78).

Iz raziskave Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije je razvidno, da v primeru bolezni opora večinoma izhaja iz ožje družine, saj največji delež v omrežju zavzemajo partner (33,9%), otroci (18 %), starši (15 %) ter tudi brat in/ali sestra (8,3 %). Ti podatki se skladajo s tem, kar pravita Pahorjeva in Domajnкова (Pahor in Domajnko 2007), namreč da se pričakovanja od oseb v socialnih omrežij razlikujejo - največ se pričakuje od partnerja (totalna pomoč, podpora in osebna nega, če je potrebna).

Mnogi se nad zdravstvom v Sloveniji pritožujejo, predvsem se veliko govori o dolgih čakalnih vrstah ter vzvišenem odnosu medicinskega osebja, zato je lahko tudi to razlog, zakaj se ljudje v primeru bolezni raje obračajo na svojo družino.

Tabela 5.10: Struktura omrežja pri opori v primeru bolezni za Poljsko in Dansko

Član omrežja / Država	Poljska	Danska
noben	0,8	1,4
partner	51,6	67,5
starši	15,9	7,7
otroci	17,1	9,4
brat/sestra	5,8	2,9
ostali sorodniki	1	0,2
prijatelj	2,8	5
sosed	2,7	2,7
sodelavec	0,2	0,2
socialne storitve	0,2	1,6
plačilo za pomoč	0,1	0,2
drugo	0,3	0,2
N=	1210	1251

Vir: Gesis.org (2001).

Tudi na primeru omrežja pri opori v primeru bolezni je slika med Slovenijo, Dansko in Poljsko podobna. Daleč najpomembnejši vir tako na Danskem kot na Poljskem predstavlja partner, čeprav je njegov delež skoraj dvakrat višji na Danskem v primerjavi s Slovenijo. Kot pomemben vir te opore sledijo ostali člani ožje družine (starši, otroci).

Na primeru katoliške Poljske je razumljivo, da se ljudje po pomoč v primeru bolezni raje obračajo na družino. Nekoliko presenetljiv je le podatek za Dansko, saj se ljudje kljub dobro razvitemu socialnemu sistemu vseeno še v večji meri obračajo na družino. Iz tega sklepam, da se k družini obračajo predvsem zaradi ljubezni, zaupanja in spoštovanja, ki ga gojijo med sabo ožji člani družine, k formalnim uslugam pa se zatečejo le v primeru, ko je to že nujno potrebno (npr. v primeru hude bolezni, ipd.).

Zanimive pa so tudi ugotovitve različnih raziskav o povezanosti socialnih omrežij z zdravjem, ki dokazujejo, da integracija posameznika v socialno omrežje varuje le-tega pred stresnimi situacijami, katerih posledica je lahko bolezen, saj ima ta integrirani posameznik zadosti čustvenih in psiholoških virov, ki mu omogočajo izogibanje bolezni (Vangelisti 2009, 46).

6 ZAKLJUČEK

Po Parsons-u (Parsons 1956) sta moderni družini ostale le dve temeljni funkciji: socializacija otrok in emocionalna stabilizacija odraslih, saj naj bi njene druge funkcije prevzele formalne institucije, kot so šolstvo, zdravstvo, ipd. Vendar empirična primerjava raziskav v diplomski nalogi v celoti ne vzdrži njegovih argumentov. Družina je v splošnem namreč glavni vir socialne opore v različnih stiskah. To je najlepše vidno na primeru finančne opore, kjer bi po mnenju Parsons-a verjetno bilo pričakovati, da bi se ljudje v največji meri obračali na formalne institucije. To res velja za Dansko, ki sem jo tudi sama preučevala, vendar je v veliki meri tudi družina tista, na katero se posamezniki obračajo v primeru tovrstnih težav. Na primeru raziskav, ki so omenjene v diplomski nalogi, bi torej lahko sklepali, da družina ne opravlja le funkcijo socializacije otrok in stabilizacije odraslih, ampak tudi tiste funkcije, ki bi jih prej pripisali formalnim ustanovam (npr.: v primeru zdravstvenih težav se ljudje obračajo na svoje neformalne mreže).

Če sedaj na kratko povzamem glavne ugotovitve, lahko rečem, da ne glede na socialne in ekonomske razlike več kot polovico članov omrežij socialne opore posameznikov v Sloveniji predstavljajo sorodniki, večinoma so to ožji družinski člani (partner, starši, brat, sestra, otroci). S tem lahko odgovorim na prvo raziskovalno vprašanje ***Katere vrste socialne opore (druženje, finančna ter večja in manjša materialna opora, emocionalna opora in opora v primeru bolezni) nudi družina?*** Družina nudi vse vrste omenjenih vrst socialne opore in je torej med posamezniki v Sloveniji še vedno zelo cenjena in ni govora o nikakršni »krizi družine«. Še več, posamezniki se v stiski in težavah raje obrnejo na svojo družino (v nekaterih primerih tudi na prijatelje) kot pa na formalne institucije. Razlog za to bi bilo vredno preveriti, a zdi se, da formalne ustanove ne delujejo tako, kot bi morale. To je vidno še posebej pri opori v primeru zdravstvenih in emocionalnih težav, saj vsakodnevno poslušamo o dolgih čakalnih vrstah in neustreznem odnosu zdravstvenega osebja. Pri družini pa ti posamezniki dobijo razumevanje, empatijo, pomoč in nego, poleg vsega tega pa raje svoje težave zaupajo svoji družini kot pa neznancu.

V kolikšni meri zagotavlja družina zgoraj naštete vrste socialne opore? Ožja družina, torej partner, starši, bratje in/ali sestre ter otroci, so daleč najpomembnejši ponudniki emocionalne opore (55,8 %) in opore v primeru bolezni (75,3 %) ter tudi finančne pomoči (51,1 %). Družinski člani so tisti, s katerimi torej posamezniki rešujejo svoje osebne zadeve in težave.

Tudi pri ostalih dimenzijah sorodniki predstavljajo več kot polovico članov posameznikovega omrežja. V primeru materialne oziroma informacijske opore se poleg ožjih družinskih članov posamezniki obračajo tudi na druge sorodnike ter prijatelje. Prijatelji se kažejo kot pomemben vir opore pri druženju, kjer zavzemajo delež, ki znaša 30 %. Družina torej v veliki meri zagotavlja omenjene vrste socialne opore, še posebej je pomembna pri emocionalni opori in opori v primeru bolezni. Kljub različnim možnim izbiram reševanja raznoraznih težav je družina še vedno tista, ki zagotavlja oporo v različnih primerih.

Kdo od družinskih članov je glavni vir socialne opore? Med ožjimi družinskimi člani je pri skoraj vseh vrstah socialne opore ključni vir le-te partner. Še posebej se pomembnost partnerja kaže v primeru emocionalne opore in opore v primeru bolezni. Med ožjimi družinskimi člani je partner prav tako najpomembnejši pri druženju, medtem ko so starši ter brat in/ali sestra nekoliko večjega pomena v primeru finančne in materialne pomoči. Ne smemo zanemariti tudi dejstva, da se otrokom pripisuje velik pomen predvsem pri opori v primeru bolezni, kjer je pomoč še posebej dobrodošla - več je pomoči od bližnjih, hitreje se lahko izboljša počutje bolnega človeka.

Kakšne so razlike in podobnosti med Slovenijo, Poljsko in Dansko glede družine kot socialne opore? Pri primerjavi podatkov omenjenih treh popolnoma različnih držav nisem našla večjih razlik glede pomembnosti družine kot vira vseh vrst socialne opore. Rečem lahko, da je družina najpomembnejša tudi na Poljskem in Danskem. Podobno kot v Sloveniji, se tudi Danci in Poljaki največ družijo s prijatelji, s katerimi delijo iste interese in zanimanja, ter svojimi otroki. V primeru emocionalne opore je v obeh država daleč najpomembnejši vir partner ter ožja družina, v manjši meri pa tudi prijatelji. Edina večja razlika se kaže v primeru finančne opore, saj so glavni vir le-te na Danskem formalne institucije – banke, ki zavzemajo več kot polovico vseh alterjev v omrežju. Na Poljskem so banke prav tako izjemnega pomena v primeru finančnih težav, seveda takoj za člani ožje družine. Zanimiva je tudi ugotovitev, da se Danci le v redki primerih potrebe po pomoči obračajo na svoje starše – prej kot do njih, se obrnejo na partnerja, otroke ter brate in/ali sestre. Večjih razlik med državami torej ni, razen v primeru finančne opore.

Na podlagi ugotovitev lahko torej zaključim, da so družinski odnosi dandanes še vedno za posameznika zelo pomembni. Že leta 1979 je Wellman (Wellman 1979) na primeru raziskave o egocentričnih omrežjih prebivalcev East York-a v Torontu poročal o pomenu vezi med

najbližjimi sorodniki, za katere je bila značilna tesna povezanost. Tudi kasneje sta Wellman in Wortley (Wellman in Wortley 1990) ugotovila velik pomen sorodstvenih vezi. Menita, da so najbližje sorodstvene povezave, kot so starši-otroci, brat in sestra, mož-žena, močan in večrazsežnosten vir opore.

Res je, da so posamezniki bolj obrnjeni v svoje ožje okolje (starše, brate, partnerje in otroke), zato lahko rečem, da je ožja družina še vedno zelo pomembna, v določenih primerih celo najpomembnejša za posameznika. Po drugi strani pa imamo tudi velik delež prijateljev v omrežjih socialne opore, kar kaže na to, da posameznik izkorišča izbire in priložnosti, ki so mu na voljo pri vzpostavljanju odnosov z drugimi, vendar pa se ob tem vseeno v največji meri obrača k družinskim vezem in s tem se pomen družine v sodobnih družbah ohranja.

7 LITERATURA

1. Antonucci, Toni C., Hiroko Akiyama, Naomi Ohara in Keioko Takahashi. 2006. Commonalities and Differences in Close Relationships Among the Americans and Japanese: A Comparison by the Individualism/Collectivism Concept. *International Journal of Behavioral Development* 26 (5): 453-465. Dostopno prek: <http://jbd.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/26/5/453> (2. september 2009).
2. Ball, Donald W. 1972. The "Family" as a Sociological Problem: Conceptualization of the Taken-for-Granted as Prologue to Social Problems Analysis. *Social problems* 19 (3): 295-307. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/pss/799731> (31. avgust 2009).
3. Bitenc, Katarina. 2003. *Socialna omrežja uporabnikov alarmnega sistema*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
4. Burleson, Brant R. 2009. Understanding the Outcomes of Supportive Communication: A Dual-process Approach. *Journal of Social and Personal Relationships* 26 (1): 21-38. Dostopno prek: <http://spr.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/26/1/21> (2. september 2009).
5. Domajnko, Barbara in Majda Pahor. 2007. Kdo me bo gledal? Socialna opora, zdravje in bolezen starejših ljudi. *Teorija in praksa* 44 (1/2): 254-276.
6. Dremelj, Polona. 2003. Sorodstvene vezi kot vir socialne opore posameznikov. *Družboslovne razprave* 19 (43): 149-170.
7. --- 2004. Sorodstvo kot vir socialne opore. V *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*, ur. Mojca Novak, 71-84. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
8. Dremelj, Polona, Tina Kogovšek in Valentina Hlebec. 2004. Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije. V *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*, ur. Mojca Novak, 45-60. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
9. Flere, Sergej. 2001. *Sociologija*. Maribor: Pravna fakulteta.
10. Hlebec, Valentina in Tina Kogovšek. 2003. Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave* 19 (43): 103-126.

11. --- 2006. *Merjenje socialnih omrežij*. Ljubljana: Študentska založba.
12. *Gesis.org (Leibniz Institute for the Social Sciences)*. Dostopno prek: <http://www.gesis.org/en/services/data/survey-data/issp/modules-study-overview/social-networks/2001/> (1. september 2009).
13. Iglič, Hajdeja. 1988a. *Analiza socialnih mrež: prikaz osnovnih značilnosti socialnih mrež Jugoslovanov: raziskovalno poročilo za leto 1988*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo pri Univerzi.
14. --- 1988b. Ego-centrične socialne mreže. *Družboslovne razprave* 5 (6): 82-93.
15. --- 1989. *Socialne mikrostrukture - sorodstvena in tradicionalna orientacija v iskanju socialne opore: priloga k poročilu o izvajanju programskega sklopa*. Ljubljana: RSS.
16. Javornik S., Jana, ur. 2006. *Socialni razgledi 2006*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/socrazgledi/SR2006.pdf (27. julij 2009).
17. Kogovšek, Tina. 2001. *Ocenjevanje zanesljivosti in veljavnosti merjenja značilnosti egocentričnih socialnih omrežij*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
18. Kogovšek, Tina in Anuška Ferligoj. 2003. Merjenje egocentričnih omrežij socialne opore. *Družboslovne razprave* 19 (43): 127-148.
19. Kogovšek, Tina, Valentina Hlebec, Polona Dremelj in Anuška Ferligoj. 2003. Omrežja socialne opore Ljubljančanov. *Družboslovne razprave* 19 (43): 183-200.
20. Lukas, Elisabeth. 1993. *Družina in smisel*. Celje: Mohorjeva družba.
21. Mandič, Srna in Valentina Hlebec. 2005. Socialno omrežje kot okvir upravljanja s kakovostjo življenja in spremembe v Sloveniji med letoma 1987 in 2002. *Družboslovne razprave* 21 (49/50): 263-285.
22. Newman, David M. in Elizabeth Grauerholz. 2002. *Sociology of Families (second edition)*. London: Sage Publications.
23. Novak, Mojca. 2003. Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije: uvodni razmislek. *Družboslovne razprave* 19 (43): 99-101.

24. --- 2004. *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
25. Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba /*cf.
26. Pahor, Majda in Valentina Hlebec. 2006. Socialna omrežja in zdravje: spremembe v Sloveniji. *Zdravstveno varstvo* 45 (4): 175-185.
27. Parsons, Talcot. 1956. *Family: Socialization and Interaction Process*. London: Routledge.
28. Renner, Tanja, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem.
29. Rogelj, Tanja, Mirjana Ule in Valentina Hlebec. 2004. Socialna opora med dijaki glede na njihov individualni položaj v strukturi popolnega omrežja v razredu. *Družboslovne razprave* 20 (45): 13-32.
30. Sarason, Irwin G. in Barbara R. Sarason. 2009. Social support: Mapping the construct. *Journal of Social and Personal Relationships* 26 (1): 113-120. Dostopno prek: <http://spr.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/26/1/113> (2. september 2009).
31. Satir, Virginia. 1995. *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
32. *Statistični urad Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/> (31. avgust 2009).
33. Šadl, Zdenka. 2005. Družbene spremembe, travmatične emocije in emocionalna opora. *Družboslovne razprave* 21 (49/50): 223-242.
34. Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
35. Vangelisti, Anita L. 2009. Challenges in Conceptualizing Social Support. *Journal of Social and Personal Relationships* 26 (1): 39-51. Dostopno prek: <http://spr.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/26/1/39> (1. september 2009).
36. VanEvery, Jo. 1999. *From Modern Nuclear Family Household to Postmodern Diversity? The Sociological Construction of »Families«*. London, New York: Routledge.
37. Vaux, Alan. 1985. Variations in Social Support Associated with Gender, Ethnicity, and Age. *Journal of Social Issues* (41): 89-110.

38. Wasserman, Stanley in Katherine Faust. 1994. *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
39. Wellman, Barry. 1979. The Community Question. *American Journal of Sociology* (84): 1201-1231.
40. Wellman, Barry in Scott Wortley. 1990. Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support. *American journal of sociology* 96 (3): 558-588.
41. Zemljič, Barbara in Valentina Hlebec. 2001. Zanesljivost mer središčnosti in pomembnosti v socialnih omrežjih. *Družboslovne razprave* 17 (37/38): 191-212.